

İlk Pandemi Corona Değil

First Pandemic is Not Corona

Rengin ERDAL¹

ÖZ

Kent insanlarını hiçbir zaman gripten çok korkmamıştır. Kuduz gibi öldürücü olmayan ya da çiçek gibi bir şekil bozucu bir hastalıkla karşılaştırıldığında soğuk algınlığı gerçekten de tercih edilecek bir hastalıktır. Genellikle insanların bir arada bulunduğu kış aylarında görünür, ağrılar ve sızılardan pek öteye gitmiyordu. Akciğer sorunları olan çocukları ve yaşlıları öldürüyordu. Kısa süreli bir hastalıktı. Veba ve kolera salgınlarında ki gibi şehrin sokaklarına cesetleri yığılmıyor, ticaret ve cinsel ilişkiyi etkilemiyordu.

Anahtar Kelimeler: Corona, Salgınlar, Pandemiler

ABSTRACT

Urban people have never been afraid of the flu. It was compared to lethal disease like rabies or disease like a small pox with scars, the common cold was indeed a preferable disease. It usually appears in the winter months when people are together; it did not go far beyond the pain, it killed children and the elderly with lung problems. Like the plague and cholera epidemics, they did not pile corpses on the streets of the city and did not affect trade and sexual relations.

Keywords: Corona, Outbreaks, pandemics

GİRİŞ

Bil bakalım kim bu güçlü yaratık,
Tufandan önce yaşamış,
Etsiz ve kansız,
Kemiksiz ve damarsız,
Kafasız ve bacaksız
Ne daha yaşlıdır ne de daha genç
Başlangıçta olduğundan Taliesin

- Suları temizler, atmosferi besler ölümlerle ilgilenirler.
- İyi bir neden olmadıkça birbirlerini öldürmezler
- Yeteri kadar yiyecek olduğunda her yirmi dakikada bir bölünürler.
- Ortama uyum yetenekleri ile çok uzun yaşarlar(25 milyon yıl)
- Yerüzünden 32 kilometre yükseklikte, pasifik okyanusunun 11 kilometre derinliklerinde yaşayabilirler.
- Yaşam mekanları: termal sular, çöl toprakları, klimalar,tuvaletler, hastaneler, insanlar da iyi birer ev sahibidir

İnsanların derisine, burnuna, ağzına, bağırsaklarına, cinsel organlarına, uzun zaman önce yerleşmişlerdir ve bunlarla huzur içinde yaşarlar.Gezenimizin en meşgul yaratıcıları ve yok edicileridir.

“Harward’lı Lyhn Margulis günümüzde bu güçlü yaratıkların bir iki bitki özü ve yılan zehiri dışında yaşamın tüm moleküllerini birleştirip parçalayabileceğini ileri sürüyor.

Tarih boyunca ekolojik felaketlere tanık olan türlerin %99’u fosil kayıtlarına yerleşirken bakteriler yok olmaya karşı antibiotiklere karşı yaptıkları gibi inatla direnmişlerdir. Toprakda yaşayanları beslenmek için bir araya geldiklerinde üretken bir gövde oluştururlar. Hayvan ve bitki ölümlerini kurtçuklar için yiyeceğe çiftçiler için verimli toprağa dönüştürüp doğaya geri kazandırırılar. Havadaki nitrojen gazını oranlayarak, ağaçlara ve diğer canlılara yaşam kaynağı olarak aktarırlar. Başka hiçbir canlı bunu yapamaz. Keçilerin ve ineklerin midelerinde yarı çiğnenmiş otu şekerlere dönüştürürler. Sütü ekşitir, peyniri olgunlaştırır, şarabı mayalarlar.

1.Prof. Dr. Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Dalı
E-mail: renginerd@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-7329-7576

Yosunların ve bazı mikroorganizmaların yardımıyla sudaki doğal insan ve hayvan atıklarını temizlerler.

Üstelik Pazar günleri de tatil yapmazlar. Bütün bu işlerde bakterilere dost olarak protozoalar, mantarlar, virüsler yardımcı olur. Virüsler serbestçe dolaşan genetik malzeme parçacıklarıdır. İlkel genetik taşıyıcılarıdır. Tarih boyunca ekolojik felakete tanık olan türlerin %99'u fosil kayıtlarına yerleşirken bakteriler yok olmaya karşı antibiotiklere karşı yaptıkları gibi inatla direnmişlerdir. Hayatta kalabilmelerinin sırrı genetik birlikleri sayesinde sorun çözebilme yetenekleridir. Örneğin, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan stafilokokların gen havuzundan aldığı yardım.

İnsanlar ile bakterilerin uyum içinde yaşamaları tarım devrimi ile sona erdi. Toprağın sürülmesi, sığır ve koyun sürülerinin ehlileştirilmesi ile her tür virüs, mantar, bakteri insanların bahçelerinde, evlerinde, köylerinde ortak bir hastalık pazarı oluşturdular Köpek ile kızamık davet edildi. İnek beraberinde difteri ile tüberküloz getirdi. Rinovirüsler bir atın sırtında geldi. Antraks topraktan fırladı.

İnsanlar metropol yaşamı ile de çöp yığınlarını yarattılar. Suya pislik karıştırdılar. Havayı kirlettiler. Üst organizmaların yemeklerinin bir parçası olarak lepra, kolera, dizanteri dahil olmak üzere inanılmaz sayıda bağırsak hastalığı edindiler.

Toprağın sürekli olarak sürülmesi ve ormanların yok edilmesi parazitleri davet etti. Vahşi toprakların yok edilmesi, fareleri, sıçanları, keneleri, pireleri ve sivrisinekleri insanlara daha yakın yaşamaya zorladı Bu leş yiyiciler beraberlerinde tifo , veba, tularemi, tifüs ve sıtma gibi sürprizlerle geldiler.

Savaşların sonuçları genellikle hangi tarafın hastalıklara karşı daha dirençli olduğuna bağlıydı. Örneğin, Araplar Haçlı Ordularını sıtma ile yendi. Ruslarsa Napolyon'un ordularını Tifoyla geri püskürttü. Amerikan iç savaşını Kuzeylilerin

kazanma nedeni, iki tarafın ordusunu da kırıp geçiren ishalin ardında Güneylilere oranla Kuzeylilerin daha çok askerlerinin kalmasıydı.

Bu yüzyıla kadar, bütün savaşlar mikroplar yoluyla yapılmıştır ve kazananlar da daha sağlam bağışıklık sistemleri olan tarım ve kent insanları olmuştur.

Kent insanları hiçbir zaman gripten çok korkmamıştır. Kuduz gibi öldürücü olmayan ya da çiçek gibi bir şekil bozucu bir hastalıkla karşılaştırıldığında soğuk algınlığı gerçekten de tercih edilecek bir hastalıktı. Genellikle insanların bir arada bulunduğu kış aylarında görünüyör, ağrılar ve sızılardan pek öteye gitmiyordu. Akciğer sorunları olan çocukları ve yaşlıları öldürüyordu. Hem köylülerin hem de soyluların burunlarını çekip şikayet edebilecekleri kısa süreli bir hastalıktı. Veba ve kolera salgınlarında ki gibi şehrin sokaklarına cesetleri yığmıyor, ticaret ve cinsel ilişkiyi etkilemiyordu(1).

Grip virüsü 1933 yılına kadar keşfedilmemesine rağmen, grip binlerce yıldır dünyayı dolaşmakta idi. İlk hapşırık ve öksürük salgınları büyük olasılıkla çiftçilerin at, domuz ya da ördeği evcilleştirmesiyle başladı. Bu ahır hayvanlarının grip taşıyıcısı oldukları kanıtlanmıştır. Ördeğin midesi dünyanın en iyi çalışan grip atölyesidir.

18. ve 19. yüzyıllarda genellikle, insanların gripten yatağa düşmelerinden iki ay önce atlar “üşütür” ya da huysuz olurdu. Örneğin “at nezlesi”,1732, 1762 ve 1775 te ki grip salgınlarından hemen önce görüldü. Son salgında bir İngiliz doktor “ atların kötü öksürdüğünü, ateşler içinde olduklarını, bir şey yemediklerini ve iyileşmelerinin uzun sürdüğünü” yazdı. Bu gün virologlar,Birinci Dünya Savaşı öncesinde ki grip salgınlarının binicilerle atlar arasında ki virüs değiş tokuşundan kaynaklandığını, at, insan toplumunda ki önemini kaybedince de, virüs bayrağını domuzların ve ördeklerin devraldığını düşünüyorlar (1).

Grip salgınları şehirlerin büyümeye başladıkları 18. ve 19.yüzyıllara kadar geniş coğrafi alanları etkilemiyordu. İnsanlar yürüyerek, atla ya da

yelkenli gemilerle seyahat ettiklerinde grip yavaş yayılıyordu. Buharlı geminin ve trenin bulunması ile birlikte hızla yayılan grip virüsü bu gün, uçak yolculuğu ile Hong Kong'da hapsirik olarak başlayıp 12 saat içinde New York'a salgın olarak ulaşıyor.

Grip virüsünün her on yada on dört yılda bir genetik değişiklik yapabilme yeteneği onun gücüdür. Her genetik değişimlerinde hayvanlar ve insanlar toplu halde ölmektedirler.

1.Dünya savaşının sonlandırılma nedeni olan 1918 grip salgını olarak da bilinen İspanyol gribi, H1N1 influenza A virüsünün neden olduğu alışılmadık derecede ölümcül bir grip salgınıydı. 1918 ilkbaharından 1919 başlarına kadar 12 aydan fazla sürmüş (2,3) 500 milyon insanı enfekte etmişti. Bu sayı o sırada dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri idi(4). Ölüm sayısının 17 milyon ila 50 milyon arasında ve muhtemelen 100 milyon kadar yüksek olduğu tahmin ediliyor ve bu da insanlık tarihinin en ölümcül salgınlarından biri olarak tanımlanıyordu.

Moralleri korumak için I. Dünya Savaşı sansürcüleri, Almanya, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hastalık ve ölüm oranlarının raporlarını düşük sayıda bildiriyorlardı.

İspanya savaşa katılmadığı için savaş sansürü yoktu. Özgürce ölüm raporlarını yayınlıyordu. Bu nedenle salgına "İspanyol" gribi adı verildi.

Osmanlı'da grip salgınından etkilenmişti. Mustafa Kemal Atatürk, Samsun'a gitme hazırlıkları sırasında İstanbul'da Beşiktaş'taki evinde bu ölümcül gribi geçirmiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, dünyayı kasıp kavuran ve yoksulları kırıp geçiren İspanyol nezlesinden yola çıkarak işlediği Hakka Sığındık romanında, yoksul insanların kırıldığı bu salgın sırasında servetlerine servet katan Sultan Abdülhamit devri zenginlerini ve üfürükçülerden medet uman halkı bir polisin sorgulamaları biçiminde anlatmıştır

Nazım Hikmet'in Kuvvayı Milliye Destanı'nda İspanyol Nezlesinden:

"Biz ki İstanbul şehriyiz.

Seferberliği görmüşüz:

Kafkas, Galiçya, Çanakkale, Filistin,

Vagon ticareti, tifüs ve İspanyol nezlesi

Bir de İttihatçılar,

Bir de uzun konçlu Alman çizmesi 914'ten 18'e kadar yedi bitirdi bizi." diye söz eder.

İnfluenza salgınlarının çoğu, çok genç ve çok yaşlıları orantısız bir şekilde öldürmekte idi. Ancak İspanyol gribi salgını genç yetişkinler için beklenenden daha yüksek bir ölüm oranıyla sonuçlanmıştır. (5) 1918 influenza pandemisinin yüksek mortalite oranı için iki olasılık ileri sürülmektedir. Birincisi, virüsün özellikle ölümcül olduğunu, çünkü genç yetişkinlerin daha güçlü bağışıklık sistemini tahrip eden bir sitokin fırtınasını başlatarak ölüm nedeni olduğunu ileri sürerken, 2. görüş viral enfeksiyonun önceki influenza suşlarından daha agresif olmadığını ileri sürmüştür(6,7). Yetersiz beslenme, aşırı kalabalık sağlık kuruluşları ve hastaneler ve kötü hijyen, hepsi son savaşta daha da kötüleşmiş, bakteriyel süperenfeksiyonu başlatmıştır. Bu süperenfeksiyon, genellikle uzun yatış süresi sonunda ölümlerin nedeni olmuştur (8,9).

1918 salgınının ikinci dalgası birincisinden çok daha ölümcül oldu. İlk dalga tipik grip salgınlarına benziyordu; en fazla risk altında olanlar hasta ve yaşlıyken, daha genç ve sağlıklı insanlar kolayca iyileşti. Ağustos ayında, Fransa, Sierra Leone ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ikinci dalga başladığında, virüs çok daha ölümcül bir formda mutasyona uğramıştı. Bu artışın nedeni olarak, Birinci Dünya Savaşı'nın koşulları gösterilmiştir. Sivil yaşamda, ağır hastalananlar evde kalırlar ve hafif hasta olanlar yaşamlarına devam ederek gribi çevreye bulaştırırlardı. Siperlerde bu olay tersine döndü. Hafif bir grip geçiren askerler buldukları yerde kalırken, ağır hasta olanlar kalabalık trenlere kalabalık saha hastanelerine gönderildi ve ölümcül virüsü yaydı. İkinci dalga başladı ve grip hızla tekrar dünyaya yayıldı. Nüfusun geri kalanı için ikinci dalga çok daha ölümcül idi.

Journal of American Medical Association önerisi olarak aspirin toksikasyonu belirtilerinin bilinmediği o tarihlerde, tedavide çok büyük dozlarda günde 8 ila 31 gram aspirin uygulanıyordu. Yüksek doz aspirin hastaların % 33'ünde hiperventilasyon ve hastaların% 3'ünde akciğer ödemi oluşturarak ölümlerin zeminini hazırlıyordu.

Ocak 1919'da İspanyol Gribinin üçüncü dalgası Avustralya'ya çarptı, daha sonra Avrupa ve ABD'ye yayıldı ve burada bahar boyunca ve 1919 Haziranı'na kadar sürdü. Öncelikle İspanya, Sırbistan, Meksika ve Büyük Britanya'yı etkiledi ve yüz binlerce ölümle sonuçlandı. İkinci dalgadan daha az şiddetliydi ama yine de ilk dalgadan çok daha ölümcül oldu. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Los Angeles, New York, Memphis, Nashville, San Francisco ve St. Louis gibi bazı şehirlerde izole salgınlar meydana geldi. Genel olarak Amerikan ölüm oranları 1919'un ilk altı ayında onbinlerdeydi.

Dördüncü dalga 1920 ilkbaharında New York Şehri, Birleşik Krallık, Avusturya, İskandinavya ve bazı Güney Amerika adaları gibi izole alanlarda çok küçük bir salgın olarak görüldü ve ölüm oranları çok düşüktü.

Grip?

Keşke bilseydik
gribin nedenini
ne zaman geleceğini
ve ne yapılması gerektiğini
o zaman,
ne sen kapılırdın
ne de biz
böyle bir kaygıya
Değil mi?

İllinois Sağlık Haberleri (1919)

Rodolph Virchow salgınların nedenini, değişen koşullardaki yaşam diye tanımlıyor. Yukarı Silezya'da tifüs salgını için önerilen reçetede hekimlere ya da ilaçlara yer yoktu. Tarım reformu, özerk yönetim, demokrasi, sanayi kooperatifleri öneriyordu.

Virchow'a göre tıbbın işi, mikropları avlamak değil, hastalıkları besleyen çevresel ve toplumsal etkileri ortaya çıkartmaktır. Virchow meslek yaşamı boyunca her yeni nesilde, tıp öğrencileri ile politikacıların salgın hastalıklar konusunda giderek daha az bilgi sahibi olduğunu görerek hayıflandı(1).

Asya gribi, Hong Kong gribi son yüzyılda, SARS, MERS, Kuş gribi, Domuz gribi, Covid-19 gibi viral salgınları değerlendirme de bu yüzyılda pek bir şey değişmedi, ancak mikrop kuramcıları, mikrop avcıları ve ilaç şirketleri, bugün insanların salgın hastalıkların saldırgan mimarları olduğu gerçeğini gizlemede daha başarılılar.

KAYNAKLAR

- 1.Nikiforuk.A.:Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi,İletişim Yayınları 673.Tarih Dizisi12 , 8. Baskı 2020.İstanbul
2. Radusin M (2012). "The Spanish Flu – Part II: the second and third wave". *Vojnosanitetski pregled*. Retrieved 23 April 2020
- 3.. "1918 Pandemic Influenza: Three Waves". *Centers for Disease Control and Prevention*. 11 May 2018. Retrieved 23 April 2020.
4. 1918 Pandemic (H1N1 virus). *Centers for Disease Control and Prevention*. Retrieved April 18, 2020.
- 5.Gagnon A, Miller MS, Hallman SA, Bourbeau R, Herring DA, Earn DJ, Madrenas J (2013). "Age-specific mortality during the 1918 influenza pandemic: unravelling the mystery of high young adult mortality".
6. MacCallum WG (1919). "Pathology of the pneumonia following influenza". *JAMA: The Journal of the American Medical Association*. 72 (10): 720–23. (Archived from the original on 25 January 2020. Retrieved 16 August 2019. (6)
7. Hirsch EF, McKinney M (1919). "An epidemic of pneumococcus broncho-pneumonia". *Journal of Infectious Diseases*. 24 (6): 594–617
8. Brundage JF, Shanks GD (December 2007). "What really happened during the 1918 influenza pandemic? The importance of bacterial secondary infections". *The Journal of Infectious Diseases*. 196 (11): 1717–18,)
9. Morens DM, Fauci AS (April 2007). "The 1918 influenza pandemic: insights for the 21st century". *The Journal of Infectious Diseases*. 195 (7): 1018–28